

עבודות במסגרת הקורס : טרור כפוליטיקה ברוסיה

מה הם קווי הדמיון וההבדלים בין "הטרור האדום" לבין "הטרור הגדול" ברוסיה

הסובייטית וברה"מ?

מבוא

תולדותיה של ברית המועצות, מתאפיינות בשלטון אוטוקראטי וכוחני (טלמון, 1956). אולם המאפיינים הכוחניים במשטר זה לבשו צורות שונות וידעו עליות ומורדות.¹ עבודה זו עוסקת בשתי תקופות דרמטיות בתולדות ברית המועצות, המתאפיינות בשימוש המוחצן והנרחב ביותר בכח לצרכים פנימיים, כמו גם בשני האישים הבולטים בהסטוריה הסובייטית, לנין וסטאלין : תקופת הטרור האדום החל מקיץ 1918, ותקופת הטרור הגדול החל מחורף 1935.

המשטר הצאריסטי ברוסיה ידע בארבעים השנים האחרונות לקיומו התקוממויות שגם אם לא הבשילו לכדי הצלחה, קעקעו במידה רבה את יציבות השלטון. ביטול האריסות ביחד עם עליית מעמד ביניים מחד, התרחבות טריטוריאלית מזה, בנוסף למלחמות ארוכות וחולשתו של חצר הצאר, יצרו אוירה נוחה להיחלשות השלטון. גם הספרות הרוסית (דוסטויבסקי) עסקה בנושא ההשפלה שמביאה לכדי זעם ואלימות (Moran, 2009), כמו גם הפעילות והספרות הפוליטית של אותה תקופה, אשר התייחסה לטרור ואלימות כאפשרות ריאלית.

מהפכת 1905 (האב גאפון), נסיונות פגיעה בצאר, בבני משפחתו ובמקורבים אליו, וההחלטה להצטרף למלחמת העולם הראשונה, בה רוסיה השתתפה לצד כוחות הברית, במשאבים צבאיים נחוצים, מבחינת הציוד הצבאי, הכשרת כח האדם ובמיוחד מבחינת המוכנות למלחמה בכלל, וארוכה בפרט, זעזעו עוד יותר את יכולת המשטר הצארי לשמור על קיומו. נסיונות לייצוב נפילת המשטר כמו גם המהפכה הראשונה של 1917 אשר נתנה כח לסוציאל רבולוציונרים (קרנסקי)

¹ ייתכן ולמען הדיוק ההיסטורי, ראוי להחליף את המילה "מורדות" במונח "רגיעה חלקית".

בהסתמך על הדומה, שממילא לא צידדה בפרישת רוסיה מן המלחמה, נועדו לכשלון מראש, והיו בבחינת כדור ארגעה לחולה סופני.

המשטר הצארי שחרת על דגלו את האידיאולוגיה הרוסית כבנויה על טריאדה של: הדת הפרבוסלבית, האוטוקרטיה הצארית ורוח העם² (Hosking, 1998), איבד למעשה במהלך המלחמה, ובאופן מדורג לפני כן, לפחות שניים משלושת היסודות הללו: צאר ורוח העם. אפילו האוכרנה, המשטרה החשאית של המשטר הצארי, לא היתה מסוגלת למנוע את ההידרדרות. המהפכה הבולשביקית, נשאה מאפיינים אידיאולוגיים דומים לאלו של המשטר הצארי ללא הסממנים המלכותיים. ההיסטוריון יעקב טלמון (טלמון, 1956) בספרו "ראשיתה של הדמוקרטיה הטוטליטרית", מבהיר את מאפייני תופעה זו, אשר זכתה ממנו גם לכינוי "דמוקטטורה": "האסכולה הדמוקרטית הטוטאליטרית, מצד שני, יסודה בהנחה, שקיימת אמת אחת ויחידה בפוליטיקה. אפשר לקרוא לה בשם משיחיות פוליטית, שהרי היא מודרכת על ידי חזון של סדר דברים מושלם, הרמוני, בחינת יעוד של אחרית הימים; ובני אדם כאילו בעל כרחם שואפים אליו וסופם להגיע אליו. בסופו של דבר היא מכירה רק תחום אחד ויחיד - התחום הפוליטי. [...] מוגדרת הפוליטיקה כאמנות שתפקידה השימוש בפילוסופיה זו לשם ארגון החברה. תכליתה האחרונה של הפוליטיקה תושג רק כשפילוסופיה זו תשתלט על כל תחומי החיים."

יתר על כן, טלמון קובע כי הדמוקרטיה הטוטליטרית שהיא גלגולו המודרני של מושג "הרצון הכללי" של רוסו, מבטל את הסתירה בין החופש לבין הכפייה, ולעניינו, השימוש באלימות למיגור יריבים אמיתיים או מדומים אינו סותר את החופש, אלא משרת אותו. במידה רבה, עבור כל אותן דמוקרטיות טוטליטריות, תהא האידיאולוגיה שלהן מן הצד השמאלי (קומוניזם-סוציאליזם) או מן הצד הימני (פשיזם-נאציזם), קיום היריבים הוא צורך אינהרנטי לקיום המשטר.

מהו הטרור האדום?

למרות שההשתלטות הבולשביקית על רוסיה האימפריאלית מצויינת כאקט בן יום אחד: "מהפכת אוקטובר", או ה-7 בנובמבר, 1917, לא היה זה אלא ראשיתו של תהליך שארך מספר שנים. אמנם העיתונאי ג'ון ריד תיאר בספרו את המהפכה כ"עשרת הימים שזעזעו את העולם" (Reed, 1919), אך גודלה של המדינה, מגוון האוכלוסייה והקבוצות האתניות, הפוליטיות והחברתיות, הצריך תקופה ארוכה של השתלטות פיזית והשלטה מוחלטת של בלעדיות המפלגה הקומוניסטית של ברית

² טריאדה זו חוברת על ידי הרוזן אוברוב, מי שהיה שר החינוך בתקופת ניקולאי הראשון ואושררה מחדש ע"י הרוזן ויטה בתקופת אלכסנדר השני והשלישי.